

4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ. СУДОУСТРІЙ. ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

DOI:10.35774/app2024.03.082

УДК 343.9

Андрій Делечук,

аспірант Київського університету права

НАН України

ORCID: <http://orcid.org/0009-0003-8212-1569>

РЕЛЕВАНТНІСТЬ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ У ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У МИТНІЙ СФЕРІ

Стаття присвячена розгляду іноземного досвіду у питанні протидії явищу корупції як загалом, так і кримінальним правопорушенням у митній сфері зокрема. У публікації наводяться дані про організацію протидії корупції, в тому числі у митній сфері, у країнах Європейського співтовариства, як тих, що мають сталий розвиток антикорупційних заходів (Німеччина, Франція, Великобританія, Італія), так і в державах, які в межах політичного об'єднання Європейської спільноти адаптують своє правове поле та здійснюють інтенсивну діяльність щодо зниження корупційних ризиків та негативного впливу корупції як такої на порядок суспільних відносин (Румунія, країни Балтії). Окремо звернено увагу на скандинавські тенденції у протидії корупції, а також констатовано, що доречним є азійський досвід (Сінгапур та Південна Корея), який відображає реальність кардинальних змін та кримінологічні можливості зниження показників корупції. Водночас висловлено думку про те, що іноземний досвід є корисним за умови його релевантності, тобто адекватності умовам, в які він імплементуватиметься. Окрім того, йдеться про те, що в сучасному світі досягнення технологічного прогресу також можуть бути вагомим аргументом протидії корупції. Міжнародна спільнота ефективно експериментує із штучним інтелектом.

Ключові слова: корупція, митні послуги, релевантність, іноземний досвід, транспарентність, штучний інтелект.

© Андрій Делечук, 2024

Andriy Delechuk.

The relevance of foreign experience in countering criminal offenses in the customs sphere

The article is devoted to consideration of the foreign experience in combating corruption both in general and criminal offenses in the customs sector, in particular. Since the deductive method of scientific cognition is chosen, the publication outlines the criminological experience of combating corruption inherent in each legal system as a whole, with further specification of anti-corruption measures specifically in relation to provision of customs services.

The publication provides data on organization of anti-corruption, including in the customs sector, in the countries of the European Community, both those, which have a sustainable development of anti-corruption measures (Germany, France, UK and Italy) and in the states, which are adapting their legal framework within the political association of the European Community and are intensively working to reduce corruption risks and the negative impact of corruption as such on the order of public relations (Romania and the Baltic states). Special attention is paid to the Scandinavian trends in combating corruption, and the article notes that the Asian experience (Singapore and South Korea) is relevant, reflecting the reality of fundamental changes and criminological possibilities for reducing corruption figures. At the same time, the author suggests that foreign experience is useful provided that it is relevant, i.e., adequate to the conditions, in which it will be implemented. The author concludes that a globally effective method of combating corruption in any public sphere is transparency, i.e. transparency of the state policy on organization of administrative service delivery by public authorities. In other words, it refers to the state of transparency in the exercise of power. In particular, the actual implementation of this concept implies publicity and openness in the personnel policy in selection of customs officials, publicity of information on anti-corruption investigations, making public of property data, etc. Along with this, development of the codes of ethics and a corresponding corporate “zero tolerance” for corruption is also important.

In addition, the study states that the international community is effectively using technological advances in anti-corruption measures. Specifically, it refers to the electronic format of most customs services. In author’s opinion, artificial intelligence, which, despite the available shortcomings in its work, is capable to objectify bureaucratic processes in the customs authorities, can also provide qualitative results in combating corruption in the customs sector.

Keywords: *corruption, customs services, relevance, foreign experience, transparency, artificial intelligence.*

Постановка проблеми. Питання протидії злочинності у будь-якій сфері суспільних відносин є центральним для криминології. Враховуючи невідворотність, однак при цьому ж об’єктивний характер вчинення злочинів, очевидно, що превентивні заходи спрямовуються на зниження їхнього рівня в тій галузі, яка зазнає найбільш деструктивного впливу в результаті злочинної діяльності. Так само очевидно, що явище корупції для сучасного державного і суспільного життя завдає руйнівного впливу і має загрозливу статистику та структуру. Такий стан речей є не лише «сороміцьким» та не авторитетним, а й завдає реальної та відчутної матеріальної шкоди, надто якщо йдеться про корупцію в державних органах й зокрема в митних органах держави, що є «воротами» до Європейського співтовариства і не лише в буквальному географічному значенні.

Одним із методів ефективної протидії корупції, в тому числі в митній сфері, є вивчення зарубіжного досвіду. Водночас він містить і певні ризики, оскільки потребує адекватної імплементації у вітчизняний простір, що обумовлює визначення його релевантності, тобто зіставлення відповідності умов застосування конкретних механізмів протидії в іноземній системі права основам вітчизняного правового поля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема корупції як об’єкт криминологічних досліджень та протидії становить науковий інтерес таких вітчизняних вчених, як О. Ю. Бусол, В. О. Глушкова, В. В. Голіни, І. М. Данишина, О. М. Джузі, С. В. Дрьомова, Д. Г. Заброду, А. П. Закалюка, О. Г. Кальмана, О. М. Костенка, М. І. Мельника, М. І. Хавронюка, В. І. Шакуна та ін.

Про корупцію у митній сфері йдеться у наукових працях Л. М. Івашова, М. Ф. Івашова, Е. А. Павленко, Н. О. Коваль, В. В. Тильчик, Р. І. Тарасенко, О. Добровольського, Т. М. Балицького.

Незалежно від сфери, ураженої корупцією, яку вивчають науковці, традиційно констатують важливість запозичення досвіду зарубіжних країн як серед тих, що мають низькі, так і тих, яким притаманні високі показники протидії цьому ганебному явищу.

При цьому слід вказати, що, використовуючи дедуктивний метод пізнання, належить проаналізувати світові та іноземні здобутки вивчення корупції як явища безвідносно до конкретної сфери її прояву, й після того звернутися до деталізації особливостей галузевих корупційних уражень, тобто розглядати дослідження митної корупції та загалом явища корупції у співвідношенні як частина і ціле.

Наведеним обумовлена **мета дослідження**, що полягатиме як в описі існуючих моделей ефективної протидії корупції в митних органах інших держав, так і в прогнозуванні їхньої здатності бути якісно імplementованими із досягненням позитивних результатів у зниженні рівня корупції на українській митниці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто розпочати з ключових міжнародних нормативних векторів у сфері протидії корупції будь-якого виду, якою є Конвенція Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) проти корупції, прийнята на 58 сесії Генеральної асамблеї ООН у жовтні 2003 р. [1]. Так, відповідно до положень Конвенції ООН передбачається для держав-учасниць впровадження у національне законодавство таких напрямів з протидії корупції, як: створення спеціального органу (органів), діяльність якого спрямована на запобігання і протидію корупції, активну участь громадськості у сфері запобігання корупції, створення кодексів поведінки службовців, зміцнення незалежності судової влади, закріплення кримінальної відповідальності за корупційні зловживання [1].

Слід зауважити, що наведені рекомендації є універсального характеру, адресовані всім державам-учасницям, незалежно від національних особливостей, і, крім цього, реалізовані, в тому числі в національному правовому просторі. Водночас їхня результативність є принципово відмінною, що є свідченням необхідності з'ясування більш детальних механізмів практичного втілення антикорупційних заходів, ніж просто фактична наявність окремих інституцій.

На підставі нормативних положень та світового практичного досвіду виокремлюють чотири моделі сприйняття корупції: азіатська, африканська, латиноамериканська, європейська [2].

Для азіатської моделі характерне ставлення суспільства до корупції як до звичного явища, зумовленого культурними традиціями і економічною необхідністю, прийнятого для всієї структури державного управління і всіх верств населення. В рамках цієї моделі корупція не сприймається як явище протизаконне і найчастіше розцінюється як атрибут функціонування держави.

Африканська модель відрізняється тим, що тут превалює клановий підхід, при якому влада концентрується в групі основних економічних кланів, які домовляються між собою про розподіл сфер впливу і контролю і потім шляхом застосування політичних заходів і засобів утримують ці сфери і забезпечують надійність їхнього існування і функціонування.

Для латиноамериканської моделі важливим є визначення найбільш сильних і впливових тіньових секторів економіки, а також кримінальних авторитетів. При цьому названі два нелегальних вектори знаходяться в стані постійного суперництва і конкуренції не між собою, а між державним сектором економіки і легальними політичними силами.

Європейська модель характеризується відносно невисоким рівнем корупції при майже повній відсутності низової корупції. Низький рівень корупції підтримується комплексом заходів – інституційних, організаційних, правових поряд з ефективною дією традиції, культури і інститутів громадянського суспільства. Слід підкреслити, що країни, в яких реалізується ця модель, проходять, як правило, етап історичного розвитку, що характеризується досить високим рівнем корупції [2].

Від узагальнених моделей і класифікації варто перейти та розглянути конкретні приклади протидії корупції, особливості заходів якої залежать від світового регіону.

Так, європейський досвід варто продемонструвати на прикладі Німеччини, де в основу боротьби з корупцією покладено завдання знищення матеріальної, насамперед фінансової, бази злочинних угруповань. Це досягається двома шляхами: конфіскаційним (конфіскація майна) і створенням належної правової бази для унеможливлення «відмивання» «брудних» грошей [3, с. 119].

Національне законодавство Великобританії у сфері боротьби з корупцією є досить розгалуженим, воно скасовує парламентський імунітет щодо відповідальності за діяння, що містять ознаки корупційних. Особливістю є те, що у британському праві корупція визначена досить вузько: це хабарництво або отримання винагороди чи іншого доходу в обмін на сприятливе рішення [4, с. 43; 5].

У Франції свій досвід боротьби з корупцією. У 1993 р. тут створено Центральну службу з боротьби з корупцією. На неї покладено такі важливі функції, як централізація інформації, необхідної для запобігання (виявлення) фактам активної та пасивної корупції, а також надання допомоги судово-слідчим органам у випадках їхніх звернень. Центральна служба інформує прокурора республіки щодо проведення розслідування [5].

Ефективною є система організаційних і правових механізмів боротьби з корупцією в Італії, де у вирішенні цієї проблеми тісно взаємодіють громадські організації та державні установи. Парламент країни заснував спеціальну Генеральну раду з боротьби з організованою злочинністю. Поряд з Генеральною радою засновані окружні управління з боротьби з організованою злочинністю та мафією і окремо – Державне

управління з боротьби з мафією. Італія є однією з небагатьох країн, яка відмовляється визнавати необхідність розсуду в розслідуванні. Усі ці заходи є досить ефективними в механізмі протидії корупції Італії. Приклад тому – суд над багатьма вищими посадовими особами Італії, зокрема колишніми прем'єр-міністрами Андреотті, Краксі, Берлусконі [5; 6, с. 112].

Система протидії корупції у Нідерландах включає такі процедурні та інституціональні заходи, як:

– постійна звітність та гласність у питаннях виявлення корупції і обговорення наслідків, в тому числі у сфері надання публічних послуг, покарання за корупційні дії. Щорічно міністр внутрішніх справ доповідає парламенту про виявлені факти корупції та вжиті заходи щодо покарання осіб, причетних до корупції, в тому числі у сфері надання публічних послуг. Усі матеріали, пов'язані з корупційними діями, якщо вони не торкаються системи національної безпеки, в обов'язковому порядку стають доступними для громадськості; – розробка системи моніторингу можливих місць виникнення корупційних дій у державних та громадських організаціях і суворого контролю за діяльністю осіб, які там працюють, в тому числі у сфері надання публічних послуг;

– створення системи прав і обов'язків посадових осіб із визначенням міри відповідальності за порушення посадової етики та корупційні прояви. Ця система визначає також правила поведінки з виправлення допущених порушень, в тому числі у сфері надання публічних послуг;

– основною мірою покарання за корупційну дію є заборона працювати в державних органах [7].

Досить активно намагаються боротися з корупцією уряди країн Балтії, створивши для цього 16 структур, в тому числі правоохоронних. Водночас успіхи не є швидкими. Зокрема, Латвія має рекомендацію від Європейського парламенту про необхідність активізації боротьби в цій країні з корупцією та організованою злочинністю, особливо на кордоні [5].

Найбільш агресивною антикорупційною політикою в Європейському Союзі характеризується Румунія. Ще у 2002 р. було створено Національний антикорупційний директорат Румунії (далі – НАДР) за моделлю Італії, покликаний викривати й розслідувати корупційні правопорушення. До складу НАДР входять прокурори, поліцейські, спеціалісти у регіонах; особи відділу технічно-оперативного забезпечення. Створено Національний антикорупційний директорат Румунії, що є правоохоронним органом. Також чинне законодавство Румунії передбачає можливість перевірки спадку, залишеного особою, яка підозрювалась у вчиненні корупційних правопорушень, однак не може бути притягнута до відповідальності через її смерть. Незважаючи на те, що спадкоємці нібито є законними набувачами активів, вони не можуть перешкоджати проведенню розслідування та перевірці джерел походження статків. У разі доведення шахрайського, корупційного походження майна та коштів воно підлягає конфіскації за загальним правилом. Для вибіркової поточної перевірки державних службовців, співробітників правоохоронних органів на корупційну вразливість допускається «тестова перевірка на доброчесність» (провокація). Такий захід проводиться на підставі ордеру прокурора, його метою є оцінка (моніторинг) ризиків. Групи виконавців діють під прикриттям [3, с. 120; 8].

Викладене дає підстави зазначити, що відносно молодий учасник ЄС для виправдовування отриманої довіри щодо можливості бути повноправним членом співтовариства вживає різкі, проте і не менш дієві заходи щодо протидії корупції, аби відповідати високому статусу держав-учасниць.

Так само доволі радикальну стратегію протидії корупції обрала Грузія. Вочевидь, головною метою цих заходів була необхідність докорінно покращити інвестиційний клімат в країні, досягти бурхливого розвитку приватного сектору. Логіка цього підходу передбачала скорочення державного апарату, максимальне роздержавлення власності, реформи податкової та митної систем, створення вільних економічних зон [5; 9, с. 105]. Уряд Грузії вважає, що шлях боротьби з корупцією способом жорсткого покарання винуватих неефективний [5; 10, с. 172].

Кардинальні методи притаманні і для Азійського регіону, особливо там, де відбулася зміна державного устрою.

Зокрема, у Сінгапурі протидія корупції передбачала систему заходів, серед яких можна виокремити два етапи. Перший стосувався зміни законодавства – прийняття Акта про запобігання корупції з чітким переліком корупційних діянь і встановленням відповідальності за їхнє учинення, а також створення спеціального органу з протидії корупції – Бюро з розслідування випадків корупції з розширеними повноваженнями [3, с. 119; 11, с. 235].

Другий етап полягав у підвищенні якості підбору кадрового державного апарату. Реалізація таких заходів була також пов'язана із застосуванням жорстких, репресивних методів у сфері боротьби з корупцією, що мало прояв у численних звільненнях працівників митниці та інших державних служб. До того ж за-

провадження елементів електронного урядування дало змогу забезпечити функціонування органів влади в режимі реального часу та зробило максимально простим і доступним щоденне спілкування з громадянами, юридичними особами, організаціями [3, с. 119].

Яскравим прикладом «культури прозорості» є Південна Корея. А саме з 1999 р. в Сеулі діє Програма «OPEN» – система контролю за розглядом заяв громадянами чиновників міської адміністрації, яка викликала справжню сенсацію серед національних антикорупційних програм. Програма є показником реалізованої політичної волі на боротьбу з корупцією. Вільний доступ до інформації про стан речей виключає необхідність особистих контактів з урядовцями або пропозиції їм хабарів з метою прискорити завершення процесу ухвалення рішення [3, с. 120; 12].

Найбільш «благополучні» за рівнем корупції країни не залишають це питання напризволяще, попри досягнення відносного балансу.

Важливим кроком в антикорупційній діяльності Японії вважають прийняття у 2001 р. Закону «Про розкриття інформації», положення якого гарантують громадянам держави доступ до офіційної інформації, яку зберігають в органах влади. Передбачено можливість вимоги розкриття інформації, адресованої Раді з контролю за розкриттям інформації у разі обмеження доступу до певного її виду. В Японії існує у відкритому доступі реєстр осіб, яким висунуто обвинувачення в корупції або які причетні до організованої злочинності, що дає можливість громадськості здійснювати контроль за притягнення винних до відповідальності [3, с. 121; 11, с. 234].

В Ізраїлі антикорупційна атмосфера забезпечується системою «певного дублювання моніторингу» за можливими корупційними діями. Він здійснюється урядовими організаціями і спеціальними підрозділами поліції, відомством Державного контролера, що володіє незалежністю від міністерств і державних відомств, і громадськими організаціями типу «Відомства за чистоту уряду». Ці організації досліджують можливі корупційні точки, а у разі їхнього виявлення інформують органи розслідування. В Ізраїлі через значні соціальні пільги для урядовців та їхнє безжальне покарання при виявленні корупції низова корупція практично відсутня [3, с.; 121].

У Новій Зеландії антикорупційною стратегією є гнучке корпоративне управління і управління персоналом. В цій країні майже немає таких понять, як «кадровий ліміт» або «реєстр посад». Немає ніяких обмежень в оплаті праці. Розмір заробітної праці встановлюється на основі принципу компетенції і відповідно до кінцевого результату роботи. Фінансування державного органу, включаючи його заробітні плати, залежить від його конкретних цілей. Рівень заробітної плати держслужбовців, в тому числі у сфері надання публічних послуг, вищий, ніж в приватному секторі. Поряд з високими заробітними платами, в цій країні дозволяється державним службовцям за відсутності конфлікту інтересів та за згодою керівника займатися підприємницькою діяльністю [13].

З точки зору іноземних прикладів особливий інтерес становить досвід Скандинавських країн. Найменш корумпованою країною на сьогодні, в тому числі у сфері надання публічних послуг, залишається Данія завдяки своїм успішно діючим антикорупційним законодавством та ініціативам. Так, наприклад, усі великі організації стали дотримуватися політики «абсолютної нетерпимості», тобто неприйнятності хабарництва у межах власних організацій або процесу співпраці із зовнішніми партнерами. Крім того, в Данії існують етичні кодекси або кодекси честі чиновників, спеціальні контрольні-наглядові органи, висока громадянська ініціатива, забезпечення гласності та відкритості на рівні правління. Потрібно зазначити, що в Данії державні службовці мають високий ступінь соціального захисту. Вони, як і всі громадяни країни, забезпечуються безплатною медициною та освітою, соціальними гарантіями [7].

Для фінського законодавства не є характерним використання терміна «боротьба» щодо вчинення певного виду злочину. Переважно такі злочини попереджуються та застерігаються у відповідному правовому акті. Для антикорупційної політики Фінляндії характерні такі фактори:

- політична, фінансова і кадрова незалежність системи правосуддя;
- незалежні засоби масової інформації;
- відкритість процесу прийняття рішення посадовими особами;
- мінімізація втручання держави в сектор економіки;
- ефективна організація адміністративної системи (компактність, низький ступінь бюрократії, відсутність кастовості, клановості і т. ін.);
- адекватна система внутрішнього і зовнішнього контролю за діями посадових осіб, широкі повноваження у цій сфері у канцлера юстиції, парламентського уповноваженого з прав людини, парламенту;

– достойний рівень заробітної плати посадових осіб, наявність «соціального пакета» (пенсійне забезпечення, вихідної допомоги), розмір якого встановлюється за вислугою років;

– морально-психологічне налаштування суспільства і всього корпусу посадових осіб на несприйняття корупції.

Основні антикорупційні принципи фінської держави – прозорість процесу здійснення владних повноважень, забезпечення законності у державній адміністрації, відповідальність і добропорядність посадових осіб та службовців. Державна політика профілактики і запобігання корупції, в тому числі у сфері надання публічних послуг, міститься в загальнонаціональній Програмі з боротьби з правопорушеннями в економічній сфері (1996 р.) [7].

Таким чином, простежується спільна риса антикорупційних заходів у країнах, які активно протидіють корупції, долаючи її негативні наслідки, і ті, що вже збалансували її рівень. А саме йдеться про відкритість і гласність у діяльності державних органів, які реалізують владні повноваження в різних сферах життєдіяльності суспільства. Підсумовуючи, слід наголосити, що транспарентність як метод протидії корупції є дієвим та ефективним.

Враховуючи це і за неможливості залишатися байдужими до проблем корупції на митницях в державах східної Європи, з якими ведеться активна ділова й торгова співпраця, Генеральною дирекцією XXI Європейської комісії по митах і податках у 2001 р. був підготовлений спеціальний документ «Стратегія, що здійснюється країнами Центральної та Східної Європи напередодні вступу до ЄС щодо мит та податків». У цьому документі сформульовані напрями дій, яких мають дотримуватися митні адміністрації країн-кандидатів у члени ЄС, щоб відповідати його митній, торговій та економічній політиці. Здатність до реалізації цієї політики має бути настільки ж ефективною, як і у членів Союзу [14, с. 107].

Стратегією сформовано вимоги, які рекомендовано виконати митним службам країн Центральної та Східної Європи. Аналогом для таких вимог слугували вже імplementовані положення здійснення митної справи країнами-членами ЄС. Для митних органів країн були пред'явлені такі вимоги:

– ясно і точно уявити обсяг відповідальності і службових прав;

– створити необхідну законодавчу базу, а також раціональну та стабільну організаційну структуру, засновану на сучасних методах управління;

– підібрати висококваліфіковані митні кадри і впровадити в їхньому середовищі відповідні етичні правила;

– налагодити ефективний митний контроль;

– сформулювати відповідну сучасним вимогами інфраструктуру (комп'ютерні системи, технічне оснащення, митні лабораторії).

Також у 2014 р. Європейською комісією презентовано Багаторічний стратегічний план – «Електронна митниця (Емитниця)». Цей документ є інструментом управління і планування розвитку співробітництва між державами-членами ЄС. Проект «Емитниця» дозволяє забезпечити ефективне та послідовне управління IT-проектами, визначати стратегічні критерії та етапи їхнього впровадження [14, с.108].

Таким чином, поряд із транспарентністю антикорупційних процесів, сучасним способом є також досягнення технологічного прогресу: електронний формат митних процедур та застосування технологій штучного інтелекту при здійсненні митного контролю.

Позитивний досвід багатьох країн Європи свідчить, що штучний інтелект сприяє ефективному, безпечному та надійному здійсненню митного контролю.

Автоматизація управління митницею, хоча і має давню історію, та протягом довгого часу стосувалася більшою мірою розвинених країн. Сьогодні, незважаючи на технологічні відмінності, усі митні адміністрації автоматизували деякі, якщо не всі, свої процедури. При вирішенні багатьох митних питань штучний інтелект є незамінним та досить розвиненим (наприклад, при розпізнаванні зображень, скануванні товарів, звірці документів, поданих митниці, тощо).

Всесвітня митна організація (WCO, платформа «BACUDA (BAnd of CUsToms Data Analysts)») зробила серію досліджень щодо використання штучного інтелекту для виявлення митного шахрайства, онлайн-збору даних про ціни, прогнозування митних доходів та візуалізацію даних [15, с. 80].

Попри позитивні аспекти використання штучного інтелекту у митній справі, серед країн, які активно використовують штучний інтелект на митниці, неодноразово зверталася увага на можливу упередженість штучного інтелекту з огляду на те, що дані, які аналізуватимуться, не завжди можуть бути зібрані правильно. Крім того, через корупційні схеми може бути здійснено вплив на внесення даних, які використовуватиме та опрацьовуватиме штучний інтелект при виборі методів та особливостей митного контролю.

Зрозуміло, що певний простір для прийняття рішення та виявлення ініціативи все таки має належати працівникам митниці.

В наукових джерелах висловлюється думка про те, що активне впровадження технологій штучного інтелекту в роботу митниці однозначно дасть можливість зробити митні процедури більш прозорими та сприятиме неухильній реалізації принципів законності та рівності усіх перед законом [14, с. 106].

На сучасному етапі у вітчизняній митній сфері в апараті Державної митної служби (далі – Держмитслужба) функціонує Відділ з питань запобігання та протидії корупції – окремий уповноважений підрозділ, що підпорядковується безпосередньо голові Держмитслужби та виконує свої функції відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» і Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції, затвердженого наказом Національного агентства з питань запобігання корупції № 277/21 р. від 27.05.2021 [16].

Для успішного запобігання та протидії корупції в Держмитслужбі забезпечено функціонування внутрішніх каналів повідомлень про корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення з боку працівників митних органів, що забезпечують викривачам анонімність та перевірку їхніх повідомлень безпосередньо уповноваженими особами. Найсучаснішим способом подання повідомлення про корупційні правопорушення в Держмитслужбі є розроблені спільно із міжнародними партнерами з Програми «EU4PFM» та розміщені в пунктах пропуску, підрозділах митного оформлення плакати з QR-кодами, за якими викривач отримує доступ до форми для заповнення повідомлення [17]. Для заохочення викривачів та формування культури повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» наказом Держмитслужби № 243 від 07.04.2021 р. затверджено Положення щодо впровадження в Держмитслужбі та її територіальних органах механізмів такого заохочення [18].

Досить важливим кроком у запобіганні та протидії корупції є дотримання Правил етичної поведінки працівників Державної митної служби України. З цією метою наказом Держмитслужби № 668 від 02.09.2021 р. було затверджено Кодекс та Правила етичної поведінки працівників Державної митної служби України з метою визначення доброчесності як основного принципу та стандарту поведінки працівників Держмитслужби, якими вони мають керуватися під час виконання посадових обов'язків та в інших, передбачених цим Кодексом, випадках [19].

Висновки. Загальносвітова тенденція політики в галузі митної справи – це інтегрування різних країн світу в політичні та економічні союзи та організації і тенденція глобалізації процесів виробництва, торгівлі та фінансово-економічних процесів. За таких обставин прозорість вчинення митних процедур та організація прогнозованих механізмів митної політики засадами є добросовісного співробітництва та авторитетної участі у світовій спільноті. Крім того, політика транспарентності у сфері протидії корупції, в тому числі у митній галузі, виявилася, за досвідом зарубіжних країн, ефективною. Отже, вивчення іноземного досвіду є особливо важливим як з точки зору прикладів вітчизняного реформування, так і з огляду на потребу взаємодії з різними національними митними системами. Водночас релевантність, тобто відповідність або ж адекватність іноземного досвіду, є вагомим аргументом для ефективного запровадження досвіду інших держав, оскільки найдосконаліша модель – це статична категорія, яка потребує механізму її запровадження та імплементації в національну систему. Національні механізми втілення моделі можуть бути мірилом вагомості і доречності іноземного досвіду.

Поряд із транспарентністю, доречним є і залучення до національної системи програм штучного інтелекту, що також проявили себе ефективно для запобігання корупційним ризикам на митниці.

За таких обставин очевидними є перспективи подальших досліджень в цій царині, оскільки пропозиції механізмів імплементації міжнародного досвіду можуть мати невичерпний характер і потребують наукового творчого потенціалу.

Список використаних джерел

1. Проти корупції : Конвенція ООН від 31 жовтня 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_с16#Text (дата звернення 08.09.2024).
2. Кримінологічна характеристика та запобігання корупційній злочинності. Мультимедійний навчальний посібник. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/prevention_of_corruption/info/lec4.ml (дата звернення: 08.09.2024).
3. Ростовська К. Міжнародний досвід формування та реалізації антикорупційної політики в інших державах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4 (12). С. 118–122.

4. Льєнок Т. В. Зарубіжний досвід адміністративно-правової протидії корупції. *Юридична наука*. 2012. № 12. С. 42–52.
5. Швидкий Я. Ю. Зарубіжний досвід протидії корупції та можливості його імплементації в Україні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. Вип. 1(7). С. 219–227. URL: <https://maur.com.ua/assets/files/expert/7/17.pdf> (дата звернення 15.09.2024).
6. Чемерис І. В. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 3 (12). С. 110–118.
7. Царевич О. Зарубіжний досвід запобігання корупційним ризикам у сфері надання публічних послуг. *Law. State. Technology*. 2022. Вип. 3. С. 41–46. URL: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/lst/article/view/245/216> (дата звернення: 15.09.2024).
8. Ахтирська Н. Міжнародний досвід боротьби з корупцією як вектор формування національної антикорупційної політики: огляд законодавства Румунії. *Віче*. 2015. Вип. 18. С. 2–5. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4910/>. (дата звернення: 20.09.2024).
9. Халковський О. М. Досвід протидії корупції у зарубіжних країнах. *Економіка та держава*. 2011. Вип. № 3. С. 104–106.
10. Коруля І. В. Зарубіжний досвід у сфері протидії корупції та можливість його використання в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. Вип. № 1. С. 170–173.
11. Трепак В. М. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. Вип. № 2 (10). С. 233–246.
12. Чепелюк В. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. *Всеукраїнська громадська організація «Успішна Україна»* URL: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html> (дата звернення: 10.09.2024).
13. Henderson J., Cave S., Petrie M. *National Integrity System: Country Study Report*. 2003. New Zealand. URL: www.archive.transparency.org (дата звернення: 20.09.2024).
14. Квеліашвілі М. Стратегії як основний механізм управління змінами при здійсненні митної справи: зарубіжний досвід. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. Вип. № 6. С. 104–109.
15. Івашова Л. М. Шляхи адаптації нормативно-правового забезпечення стратегічного управління митною діяльністю в Україні до світових стандартів. *Збірник наукових праць Херсонського державного технічного університету. Серія : Державне управління*. 2013. Вип. № 2. С. 74–82.
16. Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції : Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції № 277/21 від 27.05.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0914-21#Text> (дата звернення: 18.09.2024).
17. Порядок організації в Держмитслужбі та її територіальних органах роботи з повідомленнями про корупцію, внесеними викривачами : наказ Держмитслужби № 415 від 04.06.2021 р. URL: <https://customs.gov.ua/> (дата звернення: 15.09.2024).
18. Про затвердження Положення щодо впровадження в Держмитслужбі та її територіальних органах механізмів заохочення викривачів та формування культури повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» : Наказ Держмитслужби № 243 від 07.04.2021 р.. URL: <https://customs.gov.ua/> (дата звернення: 15.09.2024).
19. Про затвердження Кодексу та Правил етичної поведінки працівників Державної митної служби України : Наказ Держмитслужби № 668 від 02.09.2021 р. URL: <https://customs.gov.ua/zapobigannia-proiavam-koruptsiyi> (дата звернення: 18.09.2024).

References

1. *Against korupsion: Konventsiiia OON vid 31 zhovtnia 2003 r. [Against corruption: UN Convention of October 31, 2003]*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text [in Ukrainian]
2. *Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia koruptsiinii zlochynnosti. Multymediyni navchalnyi posibnyk / Kafedra kryminolohii ta kryminalno-vykonavchoho prava Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav. [Criminological characteristics and prevention of corruption crime. Multimedia study guide / Department of Criminology and Criminal Enforcement Law of the National Academy of Internal Affairs.]*. Retrieved from https://arm.naiu.kiev.ua/books/prevention_of_corruption/info/lec4.ml [in Ukrainian]

3. Rostovska, K. (2017). Mizhnarodnyi dosvid formuvannia ta realizatsii antykoruptsiinoi polityky v inshykh derzhavakh. [International experience of formation and implementation of anti-corruption policy in other countries]. *Aktualni problemy pravoznavstva - Actual problem of law*, 4 (12), 118-122 [in Ukrainian]
4. Ilienok, T. V. (2012). Zarubizhnyi dosvid administratyvno-pravovoi protydii koruptsii [Foreign experience of administrative and legal counteraction to corruption]. *Yurydychna nauka - Juridical Science*, 12, 42-52 [in Ukrainian]
5. Shvydkyi, Ya. Yu. (2020). Zarubizhnyi dosvid protydii koruptsii ta mozhyvosti yoho implementatsii v Ukraini [Foreign experience of combating corruption and the possibility of its implementation in Ukraine]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia. - Expert: paradigms of legal sciences and public administration*, 1(7), 219-227. Retrieved from <https://maup.com.ua/assets/files/expert/7/17.pdf> [in Ukrainian]
6. Chemerys, I. V. (2009). Zarubizhnyi dosvid protydii koruptsii v systemi derzhavnoho upravlinnia [Foreign experience of combating corruption in the public administration system]. *Stratehichni priorityty - Strategic Priorities*, 3 (12), 110-118 [in Ukrainian]
7. Tsarevych, O. (2022). Zarubizhnyi dosvid zapobihannia koruptsiinykh ryzykiv u sferi nadannia publicznykh posluh [Foreign experience in preventing corruption risks in the provision of public services]. *Law. State. Technology*, 3, 41-46. Retrieved from <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/lst/article/view/245/216> [in Ukrainian]
8. Akhtyrskaya, N. (2015). Mizhnarodnyi dosvid borotby z koruptsiieiu yak vektor formuvannia natsionalnoi antykoruptsiinoi polityky: ohliad zakonodavstva Rumunii [International experience of combating corruption as a vector for the formation of national anti-corruption policy: a review of Romanian legislation]. *Viche - Viche*, 18, 2-5. Retrieved from <http://veche.kiev.ua/journal/4910/>. [in Ukrainian]
9. Khalkovskiy, O. M. (2011). Dosvid protydii koruptsii u zarubizhnykh krainakh. [Experience of combating corruption in foreign countries]. *Ekonomika ta derzhava - Economy and State*, 3, 104-106 [in Ukrainian]
10. Korulia, I. V. (2014). Zarubizhnyi dosvid u sferi protydii koruptsii ta mozhyvist yoho vykorystannia v Ukraini [Foreign experience in the field of anti-corruption and the possibility of its use in Ukraine]. *Porivnialno-analitychne pravo - Comparative and analytical law*, 1, 170-173 [in Ukrainian]
11. Trepak, V. M. (2015). Mizhnarodnyi dosvid zaprovadzhennia systemy zakhodiv antykoruptsiinoi spriamovanosti [International experience of introducing a system of anti-corruption measures]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav - Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 2 (10), 233-246 [in Ukrainian]
12. Chepeliuk, V. *Dosvid zarubizhnykh krain u borotbi z koruptsiieiu. Vseukrainska hromadska orhanizatsiia «Uspishna Ukraina» [Experience of foreign countries in the fight against corruption. All-Ukrainian public organization «Successful Ukraine»*. Retrieved from <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html> [in Ukrainian]
13. Henderson, J., Cave, S. & Petrie, M. (2003). *National Integrity System: Country Study Report. New Zealand*. Retrieved from www.archive.transparency.org [in English]
14. Kveliashvili, M. (2016). Stratehii yak osnovnyi mekhanizm upravlinnia zminamy pry zdiisnenni mytnoi spravy: zarubizhnyi dosvid. [Strategies as the main mechanism of change management in the implementation of customs affairs: foreign experience]. *Investytsii: praktyka ta dosvid - Investments: practice and experience*, 6, 104-109 [in Ukrainian]
15. Ivashova, L. M. (2013). Shliakhy adaptatsii normatyvno-pravovoho zabezpechennia stratehichnoho upravlinnia mytnoiu diialnistiu v Ukraini do svitovykh standartiv [The way of adaptation of regulatory and legal provision of strategic management of the customs agency in Ukraine to world standards]. *Zb. nauk. pr. Khersonskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu: seriia: Derzhavne upravlinnia. - Coll. of science Ave. of Kherson State Technical University: series: State Administration*, 2, 74-82 [in Ukrainian]
16. *Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro upovnovazheni pidrozdil (upovnovazhenu osobu) z pytan zapobihannia ta vyavlennia koruptsii: Nakaz Natsionalnoho ahentstva z pytan zapobihannia koruptsii vid 27.05.2021 № 277/21 [On the approval of the Standard Regulation on the authorized unit (authorized person) for the prevention and detection of corruption: Order of the National Agency for the Prevention of Corruption dated May 27, 2021 No. 277/21]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0914-21#Text> [in Ukrainian]
17. *Poriadok orhanizatsii v Derzhmytsluzhbi ta yii terytorialnykh orhanakh roboty z povidomlenniamy pro koruptsiu, vnesenymy vykryvachamy: nakaz Derzhmytsluzhby vid 04.06.2021 № 415 [Organizational procedure in the State Customs Service and its territorial bodies for dealing with corruption reports submitted*

- by whistleblowers: Order of the State Customs Service No. 415 dated 04.06.2021*]. Retrieved from <https://customs.gov.ua> [in Ukrainian]
18. Pro zatverdzhennia Polozhennia shchodo vprovadzhennia v Derzhmytshluzhbi ta yii terytorialnykh orhanakh mekhanizmiv zaokhochennia vykryvachiv ta formuvannia kultury povidomlennia pro mozhyvi fakty koruptsiinykh abo poviazanykh z koruptsiieiu pravoporushen, inshykh porushen Zakonu Ukrainy «Pro zapobihannia koruptsii»: Nakaz Derzhmytshluzhby vid 07.04.2021 № 243. [On the approval of the Regulation on the implementation in the State Customs Service and its territorial bodies of mechanisms for encouraging whistleblowers and forming a culture of reporting possible facts of corruption or corruption-related offenses, other violations of the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption»: Order of the State Customs Service dated 04/07/2021 No. 243]. Retrieved from <https://customs.gov.ua> [in Ukrainian]
19. Pro zatverdzhennia Kodeksu ta Pravyt etychnoi povedinky pratsivnykiv Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy: Nakaz Derzhmytshluzhby vid 02.09.2021 №668 [On the approval of the Code and Rules of Ethical Conduct of Employees of the State Customs Service of Ukraine: Order of the State Customs Service dated September 2, 2021 No. 668]. Retrieved from <https://customs.gov.ua/zapobigannia-proiavam-koruptsiyi> [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 28.09.2024